

FRIDERIK BARAGA: OB DVESTOLETNICI ROJSTVA*

Janez Stanonik

I. BARAGOV ŽIVLJENJEPIŠ

Friderik Irenej Baraga je bil rojen 19. junija 1797 v dvorcu Mala vas pri Trebnjem, kamor se je njegov oče Janez Nepomuk Baraga – po rodu iz Notranjske – priženil s poroko z dedinjo dvorca Mala vas Marijo Katarino Josipino Jenčič. Ime Irenej je dobil pri krstu poleg imena Friderik, a sam imena Irenej ni nikoli uporabljal. Friderik je imel še dve leti starejšo sestro Amalijo in šest let mlajšo sestro Antonijo. Leta 1799 je oče prodal dvorec Mala vas ter kupil grad v Trebnjem, a pri tem prišel v dolgove, iz katerih se vse do svoje smrti ni mogel izkupati. Leta 1806 je Friderik prišel na šolanje v Ljubljano, do leta 1809 je imel privatni osnovnošolski pouk, nato pa je v letih 1809–1814 obiskoval srednjo šolo. To je bila doba Napoleonove Ilirije (1809–1813). Še kot gimnazijec je izgubil starše, mati je umrla leta 1808, oče 1812. Friderik je postal dedič gradu Trebnje, a mu je sodišče zaradi njegove mladostnosti za upravo imovine postavilo skrbnika. Od 1814–1816 je obiskoval licej v Ljubljani ter v letih 1816–1821 študiral pravo na univerzi na Dunaju. Na Dunaju je prišel v stik s krogom redemptorista Klementa Marije Hofbauerja in se pod njegovim vplivom odločil za duhovniški poklic. Leta 1821 je prepustil svojo dedno pravico do gradu Trebnje starejši sestri Amaliji – na mlajšo sestro Antonijo so pri tem pozabili –, ki se je leta 1819 poročila s šlezijkim Nemcem Jožefom Egidijem Gresslom. V letih 1821–1824 je Baraga študiral bogoslovje v Ljubljani

* Pričujoča študija objavlja nekoliko predelano poglavje iz knjige o književnosti slovenskih izseljencev v Združenih državah Amerike, ki je v pripravi pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

in dne 21. septembra 1823 dobil mašniško posvečenje. V letih 1824–1828 je delal kot kaplan v Šmartinu pri Kranju (Stražišče) in 1828–1830 v Metliki. Mlajša sestra Antonija se je 1824 poročila s finančnim uradnikom Feliksom pl. Höffern-Saalfeldom, ki pa je že leta 1830 umrl. Po smrti moža so se širile govorice, da se bo Antonija znova poročila, to pot z Matijem Čopom, toda Čop je 1835 utonil v Savi.

1828. je bila na Dunaju ustanovljena Leopoldinina ustanova za pomoč misijonom v ZDA.¹ Vabila je duhovnike v monarhiji, da se prijavijo za delo pri škofiji v Cincinnatiju. Baraga, ki se kot kaplan ni dobro razumel s tamkajšnjim župnikom in obema kaplanoma, ki sta poleg njega še delala na župniji, se je prijavil za delo v Ameriki kot eden prvih kandidatov pri Leopoldinini ustanovi ter s soglasjem ljubljanske škofije in škofije v Cincinnatiju odpotoval preko Dunaja, Pariza in Le Havra v New York, od koder je prek Baltimora 18. januarja 1831 prišel v Cincinnati. Bil je dodeljen za delo med Ottawa Indijanci² v Michiganu, kjer je delal od maja 1831 do septembra 1833 v Arbre Crochu v Severnem Michiganu ter nato od septembra 1833 do februarja 1835 v Grand Riverju (danes Grand Rapids) v južnem Michiganu. Pozimi 1834/35 ga je Frederic Rese, škof v Detroitu, dodelil na delo h

¹ Za razumevanje političnega okvira ustanovitve Leopoldinine ustanove je treba poznati vsaj nekatera najbolj osnovna dejstva. V vsej prvi polovici 19. stoletja so bili odnosi med Združenimi državami Amerike in avstrijsko monarhijo skrajno rezervirani, če ne hladni, Metternichov režim v Ameriki pa osovražen. Amerika je bila pripravljena vzpostaviti diplomatske stike z Avstrijo šele leta 1838, tako da je Baraga odpotoval v Združene države Amerike v času, ko diplomatskih odnosov med obema državama sploh še ni bilo. Razlog za nesoglasja med Združenimi državami in Avstrijo so bile globoke politične razlike med ameriško republiko, v kateri so bili vsi organi oblasti izvoljeni od ljudstva in katere ustava, temelječa na idejah francoskega prosvetljenstva, je odpravila vse fevdalne naslove in privilegije ter zajamčila svojim državljanom svobodo besede in vesti, ter Avstrijo kot absolutistično fevdalno monarhijo, ki ji je vladal Metternichov policijski režim, ki je bil istočasno glavni steber konzervativnih sil, zbranih v Sveti Aliansi. Odnosi so se posebno zaostrili ob Monroejevi doktrini leta 1823, ki je zaščitila osvobodilna gibanja v ameriških španskih kolonijah pred intervencijo evropskih velesil.

² O Očipve in Ottawa Indijancih glej: Janez Stanonik, Očipve in Ottawa, *Zgodovinski časopis*, L, 1 (1996), 65–69.

Gornjemu jezeru. Do pomladi 1835 je ostal v St. Clairu pri Detroitu. Na novo službeno mesto La Pointe je prispel 27. junija 1835, da bi delal kot misijonar med Očipve Indijanci, ki govore jezik, ki je le dialektična varianta otavščine. Kraj La Pointe leži na otoku Madeline v zalivu Chequamegon Bay ob jugozahodni obali Gornjega jezera. Že prvo leto v La Pointu je bil v hudih finančnih težavah, ker mu je škof Rese za potrebe škofije odvzel del denarja, ki je prihajal na Baragov naslov iz Avstrije. Zato je Baraga sklenil, da gre v Evropo, da tam natisne knjige, ki jih je imel pripravljene v rokopisu, ter uredi svoje finančne probleme. 29. septembra 1836 je odpotoval iz La Pointa in preko New Yorka, Liverpoola in Londona prispel v Pariz, kjer je dal tiskati štiri knjige v otavščini in očipvejščini. Preko Lyona je prišel v Rim, kjer ga je sprejel v avdienco papež Gregor XVI., in stopil v stik z visokimi vatikanskimi uradniki. Preko Trsta je prišel v Slovenijo, se sestal s sestro Amalijo ter obiskal kraje, kjer je delal pred odhodom v Ameriko. Na Dunaju je bil nato deležen izredne pozornosti: bil je sprejet pri cesarju Ferdinandu, pri cesarici Mariji Ani ter pri drugih članih cesarske rodbine. Bil je povabljen na večerjo k Metternichu, kjer je bilo dogovorjeno, da bo odslej skrbel za pošiljanje denarja Baragi eden najožjih Metternichovih sodelavcev, Joseph Anton von Pilat, v Ameriki pa bo denar posredovalo podjetje Ramsaya Crooksa, veletrgovca s krznom v New Yorku ter lastnika velikega ladijskega podjetja na Velikih jezerih.

Baraga se je vračal v Ameriko prek Pariza in Le Havra ter New Yorka. 8. oktobra 1837 je prispel nazaj v La Pointe. Med potjo se mu je v Parizu pridružila sestra Antonija, s katero se je dogovoril, da mu bo v Ameriki pomagala pri delu v misijonu. Antonija je ostala čez zimo 1837/38 pri Baragovih znancih v Mackinacu ter prišla aprila 1838 v La Pointe, a je ostala tu le do julija 1839, nakar je odpotovala navidežno nazaj v Evropo, v resnici pa je šla v Philadelphijo, kjer je ustanovila svoj lastni vzgojni zavod za dekleta. Leta 1838 je škof Rese imenoval Barago za generalnega vikarja za področje Gornjega jezera, toda del tega področja je že leta 1843 prišel pod novo ustanovljeno škofijo v Milwaukeeju za severni Wisconsin. V letih 1843–1853 je Baraga delal v L'Ansu in Assininsu ob dnu zaliva Keweenaw Bay. 29. julija je papež Pij IX. na predlog I. cerkvenega zbora v Baltimoru ustanovil apostolski vikariat Gornji Michigan in imenoval Barago za apostolskega vikarja. 1. novembra 1853 je bil Baraga posvečen za škofa in je kot tak upravljal

apostolski vikariat Gornji Michigan, ki je bil nato leta 1857 dvignjen v škofijo s sedežem v Sault Ste Marie.

Takoj po posvetitvi za škofa se je Baraga 15. novembra 1853 odpravil na svojo drugo pot v Evropo, da si pridobi sodelavcev za svoje delovno področje. Iz Cincinnatija je potoval preko New Yorka, Liverpoola, Dublina, Pariza, Münchna in Dunaja v Ljubljano, obiskal svoje domače kraje v Sloveniji, nato pa se je odpeljal skupaj s sestro Amalijo v Rim. Tu je živela sestra Antonija, ki se je leta 1854 preselila sem iz Philadelphije, ker je v Ameriki zabredla v finančne težave. V Rimu je Antonija prav tako kot v Ameriki vodila svoj vzgojni zavod za dekleta. Baraga in Antonija, katerih odnosi so se po Antonijinem odhodu iz La Pointa ohladili, sta zopet obnovila stike, toda ne za dolgo. V Rimu je bil Baraga, skupaj s sestro Amalijo (ne pa Antonijo) sprejet v avdienco pri papežu Piju IX. (27. februar in 5. marec 1854). Amalija in Baraga sta se preko Firenc in Trsta vrnila v Ljubljano, nakar je Baraga sam nadaljeval pot prek Št. Andraža v Labutski dolini, kjer je obiskal Slomška, na Dunaj, kjer se je kot predstavnik ameriške cerkve udeležil poroke cesarja Franca Jožefa z bavarsko princeso Elizabeto (23. april 1854). Z Dunaja se je preko Prage, Münchna, Pariza, Bostona in New Yorka vrnil v Sault Ste Marie. Iz New Yorka je še poslovno obiskal Washington.

Baraga je živel kot škof od 1854–1866 v Sault Ste Marie. Na stara leta je trpel za Parkinsonovo boleznijo. Prebolel je tudi lažji srčni infarkt. 1865. je preselil sedež škofije v Marquette, kamor je odšel naslednje leto ter tu preživel zadnji dve leti svojega življenja (1866–1868). 9. oktobra 1866 je Barago zadela možganska kap na II. cerkvenem zboru v Baltimoru. S težavo se je vrnil v Marquette, kjer je do svoje smrti le še životaril. Umrli je 19. januarja 1868 v Marquette, kjer je pokopan v stolnici. Sestra Amalija je umrla že pred njim, 10. avgusta 1862 na gradu v Trebnjem, sestra Antonija pa 21. maja 1871 v Ljubljani, kjer je živela osamljena v skromni podstrešni sobi v šempetrskem predmestju, očitno brez prave pomoči sorodnikov, Amalijinih dedičev trebanjske graščine.

II. BARAGOVA KNJIŽEVNA USTVARJALNOST

Baragova gimnazijska leta sovpadajo s francosko zasedbo Slovenije. Nemirna doba Napoleonove Ilirije, ki je v Sloveniji odprla nove poglede na dogajanja v svetu in na razmere doma, ni zapustila v mladem Baragi kakih bistvenih sledov. Baraga je sicer imel priložnost, da se je v tem času naučil francosko, kar mu je kasneje koristilo med Očipve in Ottawa Indijanci, dolgoletnimi zavezniki kanadskih Francozov v borbi proti Novi Angliji. Tudi ni vzpostavil kakih tesnejših stikov z gimnazijskimi sošolci, čeprav so bili med njimi Matija Čop, Andrej Smolnikar in Josip Kek. Nad Baragovo v bistvu tragično mladostjo je ležala senca materine in očetove smrti.

Odločilnega pomena za vse Baragovo življenje je bila doba njegovega študija prava na dunajski univerzi. Tu se je že po prvem letu seznanil s Klementom Marijo Hofbauerjem, prvim predstojnikom meniškega reda redemptoristov severno od Alp ter odločnim nasprotnikom prosvetljenstva. Red redemptoristov je leta 1732 ustanovil Alfonso di Liguori, ki je želel obnoviti versko življenje v južni Italiji s ponovnim oživljanjem tradicionalnih ljudskih verskih slovesnosti, s skupinskimi molitvami in z razvijanjem cerkvenih združenj. Hofbauer je v svoj krog na Dunaju vabil mladino in mnogi od njih so se pod njegovim vplivom odločili za vstop v duhovniški poklic ter nato v Avstriji dosegli visoke cerkvene položaje. Hofbauer je vzdrževal tesne stike z visokimi predstavniki kulturnega in političnega življenja v Metternichovi Avstriji ter bil pogost obiskovalec dunajskih literarnih salonov. Tako si je še po njegovi smrti leta 1820 Hofbauerjev krog obdržal odločujoč vpliv na kulturno orientacijo monarhije vse do leta 1848, v nekoliko okrnjeni meri pa še celo globoko v drugo polovico 19. stoletja.

Baraga je bil prvi v Sloveniji, ki je kot kaplan v Šmartinu pri Kranju (Stražišče) in nato v Metliki delal v duhu in po smernicah dunajskih redemptoristov.³ To se čuti tudi pri njegovem pisateljskem delovanju pred odhodom v Ameriko, ki je bilo izključno verskega značaja. Začel je z

³ Ivan Prijatelj, "Baraga med jožefinci in janzenisti", *Zbornik Slovenske Matice* 1907, 9-14.

drobno knjižico na osmih straneh *Opominvanje eniga duhovniga pastirja na svoje ovčice v'sredi svetiga leta 1826*, v kateri v verzih poziva bralce, naj izkoristijo sveto leto 1826 za pokoro. Pesem je neuspel poskus s poezijo in kaže, da Baraga ni imel niti posluha za ritem niti smisla za rime. Tudi slovenščina je v tej knjižici začetniška, okorna "kranjščina". Baraga se kasneje nikoli več ni vračal k poeziji.

Še istega leta 1826 je Baraga pripravil za tisk svoje najbolj znano delo v slovenščini, molitvenik *Dušna paša*, toda škofijski cenzurni urad je predloženi tekst zavrnil, češ da je delo pisano v slabi slovenščini. Po opravljeni jezikovni korekturi je bila knjiga natisnjena leta 1830 in je postala tako izredno popularna, da je do leta 1905 izšla kar v 17 ponatisih v skupni nakladi okoli 150.000 izvodov, kar je najvišja naklada, ki jo je kakšna slovenska knjiga doživela v 19. stoletju. Ni znano, kdo je opravil jezikovno korekturo. Jezik molitvenika, kot je končno izšel v tisku, je za tiste čase prav dober, čeprav so v njem še vedno nemške sposojenke, kot so andoht, trošt, gnada, uržoh in podobno. Tudi kasnejše Baragove knjige so šle skozi podobno jezikovno korekturo. Knjiga *Dušna paša* prinaša kot molitvenik molitve k maši, molitve h glavnim cerkvenim praznikom v letu ter molitve k zakramentom. Za to knjigo so značilne številne litanije, obširna razlaga in molitve h križevemu potu ter cerkvene pesmi. V molitveniku tudi ne manjka posameznih tekstov, kot je molitev za dež ali molitev proti vojni. Knjigo zaključujejo molitve za umirajoče.

Pred odhodom v Ameriko je Baraga pripravil za tisk še dva obširna prevoda v slovenščino: *Od posvečenja in posnemanja Matere božje*, ki sloveni latinsko delo *Imitatio ss. Virginis ad instar imitationis Jesu Christi* avstrijskega jezuita Josepha Engstlerja iz leta 1783, ter knjigo ustanovitelja reda redemptoristov Alfonsa di Liguorija *Visita ad ss. sacramento ed a Maria Sanctissima*, ki je izšla v slovenščini pod naslovom *Obiskovanje Jezusa Kristusa v presvetlem Rešnjem Telesu in pozdravljanje Marije prečiste Device*. Prva knjiga, z etično-vzgojno tendenco, izvaja iz glavnih dogodkov v Marijinem življenju, o katerih poroča Novi testament, navodila za srečno življenje, ki išče notranje bogastvo in ne stremi za ugledom v svetu. Druga knjiga pa vsebuje molitve in razmišljanja pred izpostavljeno hostijo.

S tem pisateljskim delom, s katerim je začel v Sloveniji, je Baraga nadaljeval tudi v Ameriki. Baragove slovenske knjige, ki jih je napisal v Ameriki, so tesno povezane z deli, ki so nastala že v Sloveniji. Če izvzamemo kratke uvode, v katerih Baraga pozdravlja "ljube Kranjce" iz daljne Amerike, Baragove ameriške knjige, napisane v slovenščini, ne vsebujejo ničesar, česar bi Baraga ne mogel napisati, ne da bi šel v Združene države. To velja za tri njegova dela: *Premišljevanje štirih poslednjih reči*, *Zlate jabelka* in *Nebeške rože*. Knjiga *Premišljevanje štirih poslednjih reči* (Ljubljana 1837) govori v prvem delu o smrti, sodbi, peklu in nebesih. Osnovna ideja je, da je smrt človeku usojena, zato mora vsak biti nanjo vedno pripravljen. Drugi del te knjige je molitvenik, ki spominja na *Dušno pašo*, čeprav je snov preurejena in skrčena, a deloma ohranja celo iste tekste kot prvi molitvenik (verske pesmi in nekatere litanije). Ta del je bistveno skromnejši kot *Dušna paša* in pri bralcih ni naletel na enak odziv. – Knjiga *Zlate jabelka* (Ljubljana 1844) je v bistvu zbirka citatov in anekdot iz življenja italijanskih, francoskih in španskih mistikov, cerkvenih mislecev in prenoviteljev poznega srednjega veka in 16. stoletja. Najpogosteje so zastopani izreki Frančiška Saleškega, Vincenta de Paula ter Therese de Avila, poleg teh pa najdemo še imena, kot so Ignacij Loyola, Juan de la Cruz, Filippo Nerri in drugi predstavniki skoraj izključno romanskega sveta. Te izreke spremlja Baragov komentar. Citati govore o krščanskih čednostih, ki izhajajo iz verskih nauk in ki naj vladajo v odnosih med ljudmi: ponižnost, krotkost, pokornost, potrpežljivost, zaupanje, popolnost. – Zadnja Baragova slovenska knjiga, *Nebeške rože* (Ljubljana 1846), vsebinsko dopolnjuje prejšnje delo in govori o ljubezni do bližnjega, spoštovanju staršev in duhovnikov, obiskovanju maš in prejetju zakramentov.

Knjige *Od posvečenja in posnemanja Matere božje*, *Zlate jabelka* ter *Nebeške rože* predstavljajo vsebinsko in idejno skupino za sebe: vsa tri imajo enako idejno-vzgojno tendenco, ki se omejuje izključno na versko izročilo. Knjige zahtevajo brezpogojno podrejanje nadrejenim, tako cerkvenim kot posvetnim, vestno izpolnjevanje dolžnosti ter sprejemanje stanu, tudi revnega, kot od Boga danega. Cilj teh knjig je ohranjanje tradicionalnih stanovskih struktur, samoodpoved ter verno življenje. To je moralika, ki se omejuje samo na nauke cerkvenih učiteljev.

Vprašanje virov za knjigi *Zlate jabelka* in *Nebeške rože* ni niti približno rešeno. Baragove možnosti za pripravo tekstov, kot sta *Zlate jabelka* ter *Nebeške rože*, so bile v skrajno skromnih razmerah, v katerih je živel ob Gornjem jezeru, zelo omejene. Zaradi tega smemo domnevati, da sta tudi ti dve knjigi, tako kot *Od posvečenja in posne-manja Matere božje*, predelava ali celo prevod neke predloge, ki bi mogla izhajati iz Hofbauerjevega dunajskega kroga, kjer so bili avtorji, citirani pri Baragi, poznani in čaščeni (na primer v delih Johanna Petra Silberta).

Baraga ima pomembne zasluge kot avtor verskih knjig v jeziku Očipve in Ottawa Indijancev. Te knjige prehajajo od molitvenikov preko del z osnovnim verskim poukom do del z moralno-vzgojno vsebino. Pri pisanju teh knjig so Baragi koristile izkušnje s podobnimi deli v slovenščini, ki se jim Baragove indijanske knjige približujejo in mestoma celo nanje naslanjajo. S temi knjigami je Baraga dal Ottawanom in Očipvejem v roke tiskana dela, iz katerih so se mnogi sploh naučili brati.

Že po prvem letu med rodом Ottawa je Baraga v njihovem jeziku pripravil molitvenik *Ottawa anamie misinaigan* (Otavska molitvena knjiga) ter ga natisnil leta 1832 v Detroitu. Knjiga vsebuje molitve, verske pesmi in katekizem. Leta 1856. je sam prevedel to knjigo tudi v očipvejščino in jo natisnil leta 1857 v Parizu na 203 straneh. To je Baragova indijanska knjiga, ki je doživela največ ponatisov: 7 že za njegovega življenja. V zimi 1835/36 je pripravil v otavščini za tisk še knjigo *Življenje Jezusa (Jesus obimadisiwin ajonda aking)* ter jo tudi sam prevedel v očipvejščino (*Jesus abimadisiwin oma aking*). Obe knjigi je natisnil v Parizu leta 1837. Knjiga opiše glavne dogodke iz Jezusovega življenja na temelju biblijskega izročila. To knjigo je Baraga kasneje še razširil z zgodbami iz Starega testamenta in iz Dejanj apostolov in jo v očipvejščini pod naslovom *Gete Dibadjimowin (Stare zgodbe)* leta 1843 dal natisniti v Ljubljani. Baragovo osrednje delo v očipvejščini je *Knjiga razmišljanj: Katolik enamiad o nanagatawendomowinan* na 712 straneh. Knjiga prinaša razlago glavnih cerkvenih praznikov, molitev, božjih in cerkvenih zapovedi in zakramentov ter v zaključku svari pred glavnimi pregrehami Indijancev: pijančevanjem, igranjem in plesom. Ta knjiga velja tudi v jezikovnem pogledu za naj-

boljše Baragovo delo v očipvejščini, pisana je v jasnem in preprostem jeziku. Zadnje pomembnejše Baragovo delo v očipvejščini je knjiga *Kagige debwewinan (Večne resnice, Cincinnati 1855, 334 strani)*, ki prinaša razlage verskih nauk in molitev ter je izšla že z Baragovim škofovskim grbom.

Zelo pomemben del Baragove pisateljske dejavnosti predstavlja njegova korespondenca. Predvsem so pomembna pisma, v katerih je poročal o svojem delu Leopoldinini ustanovi na Dunaju in so bila nato objavljena v glasilu *Berichte der Leopoldinen-Stiftung* od leta 1832 (letnik II) do leta 1864 (letnik XXXIV). Vseh teh pisem je 65 in so pomemben vir za Baragov življenjepis. V njih govori o svojih potovanjih, pogosto na krppljah skozi zasnežene gozdove ali preko zamrznjenih jezer, o težkih življenjskih razmerah, v katerih je delal, ter o svojih delovnih uspehih. Mnogo zanimivega pove tudi o življenju in običajih Indijancev. V Sloveniji je na Baragova pisma najprej opozoril Janez Cigler in jih nekaj objavil v prevodu iz nemščine v dveh drobnih knjigah (1833, 1837).⁴ Po letu 1853 je Baragova pisma v slovenščini objavljala tudi *Zgodnja Danica*.

Zelo obširna je bila Baragova korespondenca s sestro Amalijo, toda Baraga je leta 1856 v nekem pismu od sestre zahteval, da mora vsa njegova pisma, ki jih ji je pisal, uničiti, kar je Amalija tudi storila. Kljub temu se je del teh pisem ohranil v prepisih. Pri tem žal ne vemo, koliko so ti prepisi verodostojni in ali ne ohranjajo samo tistih tekstov, ki jih je Amalija imela kot primerne za javnost. Velik del ohranjenih prepisov Baragovih pisem Amaliji samo povzema vsebino pisem, ki jih je Baraga pisal Leopoldinini ustanovi. Žal doslej niti vsa ohranjena pisma Amaliji niso bila v celoti objavljena. Prav tako še niso bila objavljena njegova pisma sestri Antoniji, kolikor so še ohranjena.

⁴ Janez Ziegler, *Bratovšina s. Leopolda k'pomoči misijonarjem, to je poslanim oznanovavcam keršanske katolške vere v Ameriki: ali popis kako se keršanska katolška vera v Ameriki razširja*. Iz nemškiga spisal J. Ziegler, fajmošter per s'Tilnu v'Višnji gori. V Ljubljani 1833, Natisnila Rozalija Eger, Na prodaj per Janezu Klemenzu, bukvozezu, 72 str.; Janez Ziegler, *Bratovšina S. Leopolda*, II. del, Ljubljana 1837.

Glavno delo, s katerim je Baraga želel seznaniti evropske bralce s šegami in načinom življenja severnoameriških Indijancev, pa je bila knjiga *Geschichte, Charakter, Sitten und Gebräuche der nord-amerikanischen Indier*. S to knjigo se je želel oddolžiti članom Leopoldinine ustanove za finančno in materialno pomoč, ki so mu jo pošiljali v Ameriko. Knjiga nima znanstvenega namena, temveč je zasnovana kot poljudno informativno branje. V njej govori o telesnih lastnostih Indijancev, nato pa o njihovi materialni (noša, bivališče, prehrana, obrtni izdelki, lov, ribištvo), družbeni (rodbinsko življenje, vzgoja otrok, bojevanje, oblike vladanja) ter duhovni kulturi (verstvo, čarovništvo, bolezni in njih zdravljenje ter pogrebni običaji). V razporedu snovi je delo zelo moderno zasnovano, vendar deloma zapostavlja nekatere probleme duhovne kulture ter daje večji poudarek materialni kulturi. Baraga ni imel pravega razumevanja za določene oblike ljudskega izročila (mitološke pripovedke, pravlјice). Baragov prikaz je stvaren in trezen in ne zapade v kakšno primitivno presojanje. V probleme sprejemanja krščanstva se spušča samo, ko govori o življenjskem standardu, ki so ga deležni pokristjanjeni Indijanci. K celi knjigi je Baraga dodal še zgodovinski uvod, ki pa je zelo skromen in obravnava zgodovino Nove Anglije od prvih naselitev Angležev na tem področju pa do vojne s kraljem Filipom v zimi 1675/76; celo naslednje obdobje 150 let, ko so se belci iz Nove Anglije bojevali predvsem z Očipve in Ottawa Indijanci za oblast nad dolino reke Ohio in področjem Michigana, pa Baraga molče preide.

Po Baragovi lastni izjavi je napisal svojo knjigo o ameriških Indijancih po pisanih virih, po pripovedovanju sodobnikov in po lastnih izkušnjah. Vendar je edini vir, za katerega moremo s precejšnjo gotovostjo domnevati, da ga je Baraga uporabljal, knjiga Johna Heckewelderja *Account of the History, Manners, and Customs of the Indian Nations, Who Once Inhabited Pennsylvania and the Neighboring States*, ki jo Baraga v svojem delu večkrat omenja. Heckewelder je bil piktistični misijonar, po poreklu iz Moravske (Češke), ki je v drugi polovici 18. stoletja delal v Pennsylvaniji in je imel tudi stike z Očipve in Ottawa Indijanci. Njegova knjiga je izšla leta 1819 v Philadelphiji.⁵

⁵ O vprašanju virov za Baragovo knjigo glej: Bertrand Kotnik, "Baragova knjiga o Indijancih", *Ave Maria* 1971, str. 99 sl. – Breda Požar, "Friderick

Baragova nemška knjiga je izšla 1837. v Ljubljani. Še isto leto je izšla tudi v Parizu v francoskem prevodu pod naslovom, prevzetim iz uvoda v originalu: *Abrégé de l'histoire des Indiens de l'Amérique septentrionale*. Francoski prevod je delo kompetentnega prevajalca, katerega ime ni znano. Slovenski prevod, ki je prav tako izšel v Ljubljani leta 1837 pod naslovom *Popis navad in zadržanja Indianov Polnočne Amerike*, prinaša znatno skrajšano besedilo originala. Prevajalec, ki ni imenovan, je bil verjetno Baragov srednješolski sošolec Jožef Kek. Pri prevajanju je imel znatne težave, saj v slovenščini do takrat ni bilo podobnega dela niti za etnologijo Slovencev, še manj pa je imela slovenščina ustrezne besede za življenjsko okolje severnoameriških Indijancev.

Velike zasluge si je Baraga pridobil kot raziskovalec indijanskih jezikov. Takoj po prihodu v Michigan je začel zbirati gradivo za slovnico in slovar otavsko-očipvejskega jezika, najprej zato, da bi se tako sam naučil tega jezika. Edini vir mu je bil živi govor sicer popolnoma neukih domačinov, pisani viri, kolikor so obstajali,⁶ mu niso bili dosegljivi. Gradivo je zbiral več kot dvajset let. V končni fazi mu je pri prevajanju gradiva pomagal Benjamin Cloutier, po rodu deloma Očipvejec deloma Francoz, ki je odlično obvladal očipvejščino in francoščino, ter indijanski poglavar Assinins. Slovnica je izšla v tisku l. 1850 v Detroitu pod naslovom *A Theoretical and Practical Grammar of the Otchipwe Language for the Use of Missionaries* na 576 straneh. Knjiga obravnava očipvejsko glasoslovje (izgovor), etimologijo (besedotvorje), oblikoslovje in sintakso. Velik poudarek v očipvejskem jeziku je na glagolu, ki s svojim zapletenim sistemom končnic ne poroča le o dogajanju, temveč označi tudi govorčev odnos do njega ter čustveno prizadetost. Zato je zlasti glagolsko oblikoslovje zelo zapleteno. Baragova slovnica je zgrajena tako, da prinaša pravila, do katerih se je moral Baraga sam dokopati z lastnimi raziskavami, in jih nato ilustrira s številnimi primeri.

Baraga and His Book on the Manners of American Indians", *Acta Neophilologica* VI (1973), 29-71. – Viktor Novak, *Analecta et Additamenta* (St. Augustin bei Bonn), 1970, 1001-1007.

⁶ Victor E. Hanzeli, "Missionary Linguistics in New France. A Study of Seventeenth and Eighteenth Century Descriptions of American Indian Languages", *Janua Linguarum*, Series Maior 29, The Hague: Mouton, 1969.

Še pomembnejši kot slovnica je Baragov očipvejsko-angleški in angleško-očipvejski slovar, ki je izšel v eni knjigi pod naslovom *A Dictionary of the Otchipwe Language, Explained in English, For the Use of Missionaries* leta 1853 v Cincinnatiju. Baraga je najprej nameraval svoj slovar izdati v francoščini, ker pa je slovnica že izšla v angleščini, je temu prilagodil tudi svoj slovar. Slovar vsebuje kakih 15.000 gesel. Pri pripravi slovarja se je Baraga verjetno naslanjal na slavni angleški slovar Samuela Johnsona *Dictionary of the English Language* iz leta 1755, ki ga uvodoma citira. Johnsonov slovar slovi po svojih preciznih, mnogokrat še danes veljavnih definicijah pomena angleških besed; tudi Baragov slovar se odlikuje po svojih točnih opredelitvah pomena očipvejskih besed, prav tako pa tudi po verodostojnem zapisu njihovega izgovora, kar priča o Baragovem dobrem posluhu za izgovor v tujih jezikih. To je bilo pri očipvejščini toliko težje, ker se indijanska izgovorna osnova razlikuje od evropske. Pomembnost Baragovega slovarja dokazujejo njegovi številni ponatisi (1878, 1966, 1978).

Dandanes je pomen Baragovega slovarja predvsem historičen: to je zapis jugozahodnega očipvejskega dialekta v prvi polovici 19. stoletja. Izgovor očipvejščine se je v zadnjih 150 letih precej spremenil, zlasti izgovor vokalov v nenaglašanih pozicijah. Tudi besedni zaklad se je spremenil in mnoge besede, ki jih še zapiše Baraga, so danes izumrle. Med tem se je tudi zelo razvila filološka znanost, tako teoretska spoznanja o izgovoru glasov kot tudi o strukturi jezikov. Prav tako je tudi zelo napredovala filologija indijanskih jezikov. Tako je Baragov slovar sicer nekoliko izgubil kot sredstvo za praktični pouk živega jezika, pridobil pa je na svojem znanstvenem pomenu, za kar ga Baraga prvotno ni načrtoval.

Še isto leto, ko je bil Baraga posvečen za škofa, leta 1853, je Baraga izdal svoji prvi dve škofovski pismi, eno v angleščini, drugo v očipvejščini. Očipvejsko pismo je bilo prvo in edino škofovsko pismo, izdano v jeziku ameriških Indijancev na ozemlju Združenih držav v 19. stoletju.

Kot škof je Baraga pisal dnevnik, ki je pomemben vir za njegovo biografijo v zadnjem obdobju njegovega življenja. Dnevnik je pisal v nemščini, a mu je dodajal pripombe v raznih jezikih, angleščini, fran-

čoščini, italijanščini, latinščini, očipvejščini, pa tudi v slovenščini. Znanstvena izdaja tega dnevnika je izšla šele leta 1990.

Baraga ima pomembno mesto v zgodovini slovenskega izseljenstva v ZDA. Kot prvi Slovenec je prišel kot misijonar v Združene države v času, ko je bilo v Metternichovi dobi vsakršno potovanje v Ameriko skoraj popolnoma onemogočeno. S tem je utrl pot, po kateri so mu sledili drugi slovenski duhovniki, ki so delali na področju Velikih jezer v drugi polovici 19. stoletja in s svojimi misijonarskimi pismi zbudili v Sloveniji zanimanje za Ameriko. S svojimi knjigami v jezikih Očipve in Ottawa Indijancev, s knjigo o indijanski ljudski kulturi, zlasti pa s svojo očipvejsko slovnico in slovarjem si je Baraga pridobil ugledno ime v razvoju indijanske filologije.

V Sloveniji Baraga ni imel nobenih stikov s slovenskim kulturnim preporodom, ki sta ga v dobi Metternichove vladavine predstavljala Čop in Prešeren s svojo *Kranjsko čbelico*. Imel pa je dobre stike z gubernialnim cenzorjem Jurijem Pavškom, njihovim ozkoumnim nasprotnikom. Baraga je Pavšku ponovno poslal pozdrave po sestri Amaliji. Po njej je imel tudi stike s slikarjem Matevžem Langusom, pri katerem je naročil dve pošiljki slik in z njimi okrasil svoji leseni cerkvici v Grand Riverju ter La Pointu, a vse te slike so bile uničene ob požarih teh cerkva.

V Avstriji je imel Baraga stike z najvišjimi predstavniki Metternichovega režima, zlasti pa s Hofbauerjevim krogom, ki je Baragi vse do konca pošiljal finančno pomoč za njegovo delo v Ameriki. Tako kot Hofbauerjev krog je bil tudi Baraga v svojih političnih nazorih dosledno konzervativen. V Združenih državah so bili Baragovi stiki omejeni predvsem na katoliške kroge; edini pomembnejši ameriški kulturni delavec, s katerim se je Baraga osebno poznal, je bil etnolog Henry Rowe Schoolcraft, vendar ti stiki še niso podrobneje preučeni. V splošnem si je Baraga prizadeval s precejšnjim taktom vzpostaviti stike tudi z višjimi državnimi predstavniki in je pri teh svojih prizadevanjih večkrat tudi uspel.

BIBLIOGRAFIJA FRIDERIKA BARAGE (KNJIGE)⁷**SLOVENSKE KNJIGE, NAPISANE PRED BARAGOVIM
ODHODOM V AMERIKO:**

Opominjanje eniga duhovniga Pastirja na svoje oučice v'sredi svetiga leta 1826. Slošo Friderik Baraga kaplan. (8 str.)

Dušna paša za Kristjane kateri žele v'resnici Boga moliti. Spisal Friderik Baraga kaplan v'Metliki. V Ljubljani 1830. Natisnil Jožef Sassenberg. Na prodaj per Janezu Klemencu, bukvozezu.

Od Počeševanja in posnemanja Matere božje. V Lublani 1830. Natisnil Jožef Sassenberg. Na prodaj per Janezu Klemencu, bukvozezu. (418 str.)

Obiskovanje Jezusa Kristusa v presvetim rešnjim telesu in pozdravljanje Marije, prečiste device. V'Ljubljani 1832. Natisnil Jožef Blasnik. Na prodaj per Janezu Klemencu, bukvozezu. (381 str.)

SLOVENSKE KNJIGE, NAPISANE V AMERIKI:

Premišljevanje štirih poslednjih reči. V Ljubljani, Natisnil Jožef Blasnik 1837. Na prodaj per Janezu Klemencu, bukvozezu. (411 str.)

Zlate jabelka. Spisal Friderik Baraga, Misijonar v'Ameriki. V Ljubljani, natisnil, založil in na prodaj jih ima Jožef Blasnik 1844. (286 str.)

Nebeške rože. Spisal Friderik Baraga, Misijonar. V Ljubljani 1846. V zalogi in na prodaj per J. Klemencu bukvozezu na Starim trgu No. 155. Natisnil Jožef Blasnik.

⁷ V citatih so navedeni samo prvotiski. Opombe prevajajo indijanske naslove.

IZBOR NAJPOMEMBNEJŠIH INDIJANSKIH KNJIG:

- Otawa Anamie Missinaigan*, Wawiyatanong 1832. L. Whitney. (295 str.)⁸
- Otchipwe Anamie Misinaigan*, Paris 1837. E.J. Bailly. (300 str.)⁹
- Katolik Anamie Misinaigan*, Detroit 1846, Bagg & Hamon¹⁰
- Katolik Anamie Masinaigan*, Detroit 1846, Bagg & Hamon¹¹
- Jesus obimadisiwin ajonda aking*, Paris, E.J. Bailly 1837. (215 str.)¹²
- Jesus obimadisiwin ona aking*, Paris, E.J. Bailly, 1837. (215 str.)¹³
- Gete dibadjimowin gaie dach Nitam Mekate-Okwanaieg ogagikwewiniwan*, Laibach 1842, Joseph Blasnik. (211 str.)¹⁴
- Katolik Enamiad a nanagatawendamowinan*, Detroit, Jabez Fox. (172 str.)¹⁵
- Kagige Debwewinan Kaginig Ge-Takwendang Katolik Enamiad*, Cincinnati 1855, Joseph Hemann. (344 str.)¹⁶

OSTALA DELA:

- A Theoretical and Practical Grammar of the Otchipwe Language – For the Use of Missionaries ...* by the Rev. Frederick Baraga, Detroit, Jabez Fox printer 1850. (176 str.)
- A Dictionary of the Otchipwe Language Explained in English ... For the Use of Missionaries...* by the Rev. Frederick Baraga, Cincinnati 1853, printed for Jos. Hemann, Publisher of the "Wahrheitsfreund". (622 str.). Part I (str. 3–420) Otchipwe-English; Part II (427–659) English-Otchipwe.

⁸ Otavska molitvena knjiga, Detroit 1832.

⁹ Očipve molitvena knjiga, Paris 1837.

¹⁰ Katoliška molitvena knjiga, Detroit 1846. (otavski jezik)

¹¹ Katoliška molitvena knjiga, Detroit 1846. (očipve)

¹² Jezusovo življenje. Pariz 1837. (otavski)

¹³ Jezusovo življenje. Pariz 1837. (očipve)

¹⁴ Stare povesti in tudi Pridige prvih črnih sukenj, Ljubljana 1842. (očipve)

¹⁵ Katoliška krščanska razmišljanja, Detroit 1850. (očipve)

¹⁶ Večne resnice, Cincinnati 1855. (očipve)

Geschichte, Charakter, Sitten und Gebräuche der nord-amerikanischen Indier. Theils aus zuverlässigen Quellen, theils aus eigener Erfahrung gesammelt und herausgegeben von Friederich Baraga, Laibach 1837. Gedruckt bei Joseph Blasnik. Verlegt und zu haben bei Johann Klemenz, bürgerl. Buchbinder.

Abrégé de l'histoire des Indiens de l'Amérique septentrionale par F. Baraga, Paris, A la Société des Bons Livres, 1837, Imprimerie de E.J. Bailly.

Popis navad in zadržanja Indijanov Polnočne Amerike. Spisal v nemškem jeziku Friderik Baraga. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blasnik. Na prodaj per Janezu Klemencu. (167 str.).

LITERATURA

BIBLIOGRAFIJA:

Charles A. Ceglar, *Baragiana Collection: Part I: The Works of Bishop Frederic Baraga*, Hamilton, Canada: Baragiana Publishing, 1991, 318 str. – Part II: *Bishop Frederic Baraga Bibliography*, ib. 1992, 314 str.

ZNANSTVENE IZDAJE BESEDIL:

Chippewa Indians as Recorded by Rev. Frederick Baraga in 1847. (edited by Bertrand Kotnik). Studia Slovenica, New York – Washington: League of Slovenian Americans, 1976, 78 str.

Maksimilijan Jezernik, *Frederik Baraga. Zbirka rimskih dokumentov.* Acta ecclesiastica Sloveniae, Ljubljana 1980, 231 str.

Baragova misijonska pisma, zbral Jože Gregorič, Ljubljana: Družina, 1983, 258 str.

The Diary of Bishop Frederic Baraga. Ed. by Regis M. Walling and Rev. N. Daniel Rupp, Detroit: Wayne State University Press, 1990, 330 str.

MONOGRAFIJE:

- Leon Vončina, *Friderik Baraga, prvi slovenski apostolski misijonar in škof med Indijanci v Ameriki*, Celovec: Družba Sv. Mohorja, 1869, 198 str.
- Chrysostomus Verwyst, *Life and Labors of Rt. Rev. Frederic Baraga*, Milwaukee: M. H. Wiltzius & Comp, 1900, 476 str.
- Antoine Ivan Režek, *History of the Diocese of Sault Ste Marie and Marquette*, Houston, Mich., Part I, 1906, 393 str. – Part II, 1907, 401 str.
- Lambert Ehrlich, "Friderik Baraga, veliki misijonar Indijancev", v: *Slovenska misijonarja Baraga in Knoblehar*, U. C. Miss. pro Jugoslavia III, Ljubljana: založba Unio cleri, 1928, str. 3–35.
- Franc Jaklič, *Misijonski škof Irenej Friderik Baraga*, Celje: Družba Sv. Mohorja, 1931, 239 str.
- Bernard Lambert, *Shepherd of the Wilderness. A Biography of Bishop Frederick Baraga*, L'Anse, Mich., 1967, 255 str.
- Franc Jaklič, Jakob Šolar, *Friderik Baraga*, Celje: Mohorjeva družba, 1968, 156 str.
- Rudolf P. Čuješ, *Ninidjanissidog saiagiinagog. Contribution to the Sociocultural Development of the Canadian Indians*, Antigonish (Nova Scotia): St. Francis Xavier University Press, 1968, 113 str.
- Maksimilijan Jezernik, *Frederik Baraga, A Portrait of the First Bishop of Marquette. Based on the Archives of the Congregation de Propaganda Fide*, New York – Washington: Studia Slovenica, 1968, 155 str.
- Tone Zrnec, *Po Baragovi deželi*, Toronto: zal. Slovenska šola Marije Pomagaj, 1969, 177 str.
- Alojz Rebula, *Duh Velikih jezer*, Celje: Mohorjeva družba, 1980, 309 str.

SUMMARY

**FREDERICK BARAGA : ON THE 200th
ANNIVERSARY OF HIS BIRTH**

Janez Stanonik

The study surveys the life and work of Frederick Baraga (1797–1868), who came to America in 1831 to work as a Catholic missionary among the Ojibway and Ottawa Indians in Upper Michigan and Minnesota, since 1859 as bishop of Sault Ste Marie and later of Marquette. His literary work in Slovene, which he pursued both before and after his departure for America, was limited exclusively to religious texts, prayer books and meditative edification. He wrote also a whole series of books in Ojibway and Ottawa languages which in their contents resemble books he had published in Slovene. Important are his Ojibway grammar and the English–Ojibway and Ojibway–English dictionaries, which give him a solid place in the history of the American Indian philology. For his European readers he prepared in German a book on the ethnology of American Indians which was published almost simultaneously also in Slovene and French translations. Important is also his correspondence to the Leopoldine society in Vienna and to his relatives and acquaintances at home, especially to his sisters Amalia and Antonia.